

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT BİLİM DALI

SANAT STRATEJİLERİ

ARAŞTIRMA RAPORU

Ayşe Aygün
Yüksek Lisans

Nisan 2022

KENDİLEME SANATININ FEMİNİZM BAĞLAMINDA SANAT YAPITLARINA YANSIMASI

REFLECTION OF THE ART OF SELF-EXPRESSION ON WORKS OF ART IN THE CONTEXT OF FEMINISM

Öz:Toplumlarının sosyokültürel yapıları incelendiğinde var olma çabası içerisinde olan kadının önceliklerinin belirlenmesi yine toplumlar tarafından şekillendirilmiştir. Gerek Avrupa gerek Doğu ülkelerinin tarihsel süreçleri ele alındığında, kadınların yaşadıkları toplumun sosyolojik, ekonomik, politik gibi dışsal faktörlerin etkisini derinden hissettikleri gözlemlenmiştir. Bu mücadeleye ek olarak kadının bir sanatçı, eleştirmen ya da sanat tarihçi olarak iyi temsil edilmediği buna karşın yok sayıldığı görülmektedir. Bu sebeple kadınların toplumsal hayattaki yerlerini iyileştirme çabaları ilk olarak feminizm adı altında 1960'lı yıllarda kadınların eşit hak talebiyle varlığını açığa çıkarmış böylelikle feminizm devrimsel nitelikte siyasal, toplumsal ve sanat alanlarında kadınların mücadelelerini içeren bir harekete dönüşmüştür. 1970'li yıllar ise sanatçıların bilinçlenmesi ve bu mücadeleyi çalışmalarına yansıtmaları olarak bilinmektedir. Kadın sanatçıların belli temalar ve konular etrafında gelişen stratejileriyle ele aldıkları çalışmaları eril yapıyı sorgulayıcı niteliktedir. Kendileme Sanatı bu stratejilerden biri olarak görülmektedir. Araştırma kapsamında bir grup kadın sanatçının, kendileme sanatı ile yaşamın her aşamasında karşılaştıkları sorunları dile getirme çabası içerisinde oldukları ve bu doğrultuda uygulamalar yaptıkları görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kendileme,Feminizm,Sanat

When the sociocultural structures of their societies are examined, the determination of the priorities of the woman who strives to exist is shaped by societies. When the historical processes of both European and Eastern countries are taken into consideration, it has been observed that the society in which women live feels the impact of external factors such as sociological, economic and political. In addition to this struggle, it is seen that the woman is not well represented as an artist, critic or art historian, but is ignored. For this reason, efforts to improve women's place in social life first revealed the existence of women in the 1960s under the name of feminism with the demand for equal rights, thus feminism became a revolutionary movement involving the struggles of women in the fields of political, social and art. The 1970s were known as the awareness of artists and their reflection on their work. The work of female artists with their strategies developing around certain themes and topics is questionable about the masculine structure. The Art of Self-Rendition is seen as one of these strategies. Within the scope of the research, it is seen that a group of women artists are trying to express the problems they face at every stage of life with their own art and are making applications in this direction.

Keywords: Self-repronition, Feminism,Art

Giriş

Kadınların hak ve özgürlükleri tarihsel süreçte sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak hemen her dönemde toplumsal cinsiyet rolleri kadınlar için değişim göstermemiştir. Kadınların maruz kaldığı cinsiyet rolleri geçmişten günümüze her toplumun kendi dinamiklerine göre şekil almıştır. Toplumsal alanda yer alan kadın ve erkeklerin yaşam tarzları, sosyal alanın sağladığı belirli fırsatlara ve statülere ulaşmaları, ekonomik kaynakları elde etme fırsatları ve gücün paylaşılması, gibi sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda konum alışları cinsiyet temelli bir tabakalaşma süreciyle belirlenmektedir. Bu sonuç kadınların aleyhine eşitsiz bir durum ortaya çıkartmaktadır (Sankır, 2017, s. 185; Wollstonecraft, 2012 s.269).

Kadınlar, her dönemde kültürün tanımladığı ataerkil iktidar ilişkilerinin baskısına maruz kalarak kendilerine sunulan sınırlılıklar doğrultusunda alan oluşturma ve varlıklarını sürdürme çabasında bulunmuşlardır. Bu ataerkil yapının içerisinde şekillenen toplumsal cinsiyet sınırlılıkları biyolojik belirlenimden öte toplumun bireyleri kültür, din, devlet, eğitim ve aile gibi kurumlar aracılığı ile belirlediği, toplumsal anlamda kadınlık ve erkekliğin inşa edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar doğrultusunda toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki unsurların kurumsallaşmış eşitsizlikler (cinsiyet eşitsizliği) ile bağlantılı olduğu yaklaşım, toplumsal cinsiyet pratiğinin bütün alanlarına kök salmaktadır. Cinsel ideolojinin temel mekanizması 'kadın işi' 'erkek sorumlulukları gibi cinsiyetler arasındaki iş bölümünü kuşatmakta ve toplumsal cinsiyeti doğallaştırmaktadır. Geçmişten başlayıp günümüze kadar geçen zamanda aynı niteliklere sahip kadın ve erkek arasındaki bu ayırım halen yaygın olarak görülmektedir (Bora,2010,s. 59-61; Butler, 2014,s. 50).

Bu araştırmanın amacı feminist sanatçıların yapıtlarının üretim aşamasında kullanmış oldukları Güncel sanat pratiklerinden olan kendileme kavramının yansımaları incelemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, var olan durumu aynen olduğu gibi yansıtmayı esas almaktadır (Balcı, 2004).

Bu araştırmanın çalışma alanı farklı disiplinlerde mücadele vermiş kadın sanatçı profillerinin ortak noktaları olan toplumsal kimlik edinme çabalarını kendileme kavramı üzerinden ortaya koymaktır. Araştırmada elde edilen bilgiler; özelinde olarak seçilen Cindy Sherman, Renee Cox ve Sherrie Levine yapıtları ele alınmaktadır. Araştırma ele alınan sanatçıların yapıtlarındaki göstergeler açısından düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerinin toplanmasında literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Literatür taraması sonucunda kitap, makale, tez ve eser fotoğraflarından oluşan yazılı ve görsel materyallere ulaşılmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analiz tekniğine göre analiz edilen bilgiler, daha önceden belirlenen temalara göre yorumlanır ve düzenlenir (Şimşek ve Yıldırım, 2005, s.210-239).

Feminizm ve Sanat

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren toplumsal hayatın her alanında eril tahakkümün; kadınların geri planda kalması gerektiğini biyolojik özelliklerini öne sürerek onu yok saymaya yönelik bir anlayış geliştirdikleri görülmüştür. Bu sebeple kadınların toplumsal hayattaki yerlerini iyileştirme çabaları ilk olarak feminizm adı altında 1960'lı yıllarda kadınların eşit hak talebiyle varlığını açığa çıkarmış böylelikle feminizm devrimsel nitelikte siyasal, toplumsal ve sanat alanlarında kadınların mücadelelerini içeren bir harekete dönüşmüştür. 1970'li yıllarında ise sanatçıların bilinçlenmesi ve bunu çalışmalarına yansıtmasıyla başladığı bilinmektedir. Sanatçıların çalışmaları bu harekette en önemli güç unsurlarından biri olmuştur. Ataerkil yapıyı sorgulamak, kadın anlamını çözümlenmek ve değerini ortaya çıkarmada etkili olan feminist hareketlerin başlangıcı bu sorunlarla mücadele ederek başlamıştır. Bu mücadeleye ek olarak kadının bir sanatçı, eleştirmen ya da sanat tarihçi olarak iyi temsil edilmediği buna karşın yok sayıldığı hatta kadın felsefecilerin bile görünür olmamasına karşı bir mücadele sürdürülmüştür. (Kırıcı,2020, s. 35)

Feminizm önce ABD'de başlamış sonrasında Avrupa'da faaliyet göstermiş resim, heykel, fotoğraf, performans, video, enstelasyon gibi sanat pratiklerinde yer bulmuştur. ABD'de Judy Chicago, Barbara Kruger, Ana Mendieta, Nancy Spero, Sherrie Levine, Guerilla Girls, Cindy Sherman, Judith Barry, Miriam Schapiro İngiltere'de Marry Kelly Almanya'da Ulrike Rosenbach, Rebecca Horn Avusturya'da Valie Export gibi sanatçılar feminizm öncüleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kadın sanatçıların belli temalar ve konular etrafında gelişen stratejileriyle ele aldıkları çalışmaları eril yapıyı sorgulayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. (Antmen, 2019, s. 241)

Kendileme

Uyarılma, kendine mal etme, temellük olarak ta bilinen kendileme kavramı, kamusal alanda ve genel kültür dâhilinde mevcut ya da diğer sanatçılar tarafından zaten üretilmiş imgeleri sahiplenmek, ödünç almak, çalmak, kopyalamak, alıntılama anlamı taşımaktadır. Modernizmin "orijinallik" nosyonuna muhalif bir tavır geliştiren bu kavram, özellikle 1980'lerden sonra temelde belirli güç ilişkileri aracılığıyla biçim bulan toplumsal kodları irdeleyen, cinsiyet ve ırk ayrımcılığı, toplumsal dil ve söylem, kimlik, kültür ve temsil kavramları üzerine yeni argümanlar geliştiren sanatçıların üretim pratikleriyle daha da şekillenmiştir. (Barrent, 2019: 310; Gündüz, 2021s. 1436).

Kadın Kimliği Üzerinden Kendileme Sanatının İncelenmesi

1960'ların başlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde bir grup feminist sanatçı, eleştirmen ve tarihçi, kadının sanat tarihinde, müzelerde ve galerilerde yeteri kadar yer almamasına, dışlanmasına karşı bir mücadele içerisine girmişlerdir. Bu mücadelenin bilincinde olan bütün sanatçıların yapıtlarını, Feminist Sanat adı altında değerlendirmek mümkün görülmektedir. Kendileme (appropriation), tavır olarak feminist bir yaklaşım olarak ta bilinmektedir. Çünkü sanat tarihine yönelik bir duruşu vardır. Burada önemle belirtilmek istenen bir nokta, feminist bir yaklaşım bağlamında herhangi bir anlatım şeklinin kişiye özel olan, subjektif bir yaratma şekli olarak benimsenmesi, sahip çıkılmasıdır. Kadınların iletmek istediği mesajların direkt sunumunun ancak simgelemeye, temsile dair kritik bir anlayış sayesinde muhtemel olabileceği düşüncesi bazında temellenen bu sanatsal yaklaşım, Cindy

Sherman, Renee Cox, Sherrie Levine, gibi sanatçıların birbirinden farklı, biçimini bozmadan ona bambaşka bir içerik vererek oluşturdukları parodik yapıtlarını aynı zeminde buluşturmuş olmalarıdır. Örneğin; Cindy Sherman Batı sanatının portre geleneğini kendi vücudu üzerinde yeniden yapılandırır. Sherman erkeklerin gözünden kadınları yansıttığı çalışmalarından “İsimsiz: 153”(Görsel.1) de kadınların tarih boyunca şiddete maruz kalmalarına, tecavüz edilip öldürülmelerine tepki olarak kendisini öldürülmüş bir kadın imgesine dönüştürmüştür. (Şahmaran,2018,s.267)

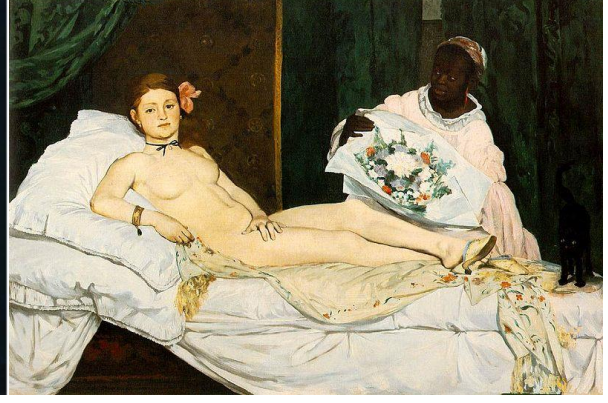
Görsel 1. Cindy Sherman, 1985, İsimsiz:153 /Untitled :153.

Tate./Erişim :18.04.2022. [https://www.artsy.net/artwork_Cindy Sherman | Untitled #153 \(1985\) | Artsy](https://www.artsy.net/artwork/Cindy_Sherman_|_Untitled_#153_(1985)_|_Artsy)

Renee Cox'un çalışmaları feminist sanat içerisinde değerlendirilebilir. Çalışmalarını toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ırkçılık gibi temaları etkileyici bir biçimde kullanarak oluşturur. Üçüncü kuşak feminist sanatçıların söylemi olan yapıçözüm, kadının meta olarak kullanılması veya kadının temsiline ilişkin sorgulamaları içeren eleştirilere yer verir. “Olympia'nın Oğlanları” (Görsel.2) adlı bu çalışmada Cox çıplak biçimde uzanmış arkasındaki iki oğlu onu korumakla görevli iki muhafız gibi durmaktadırlar. Monet'in Olympiasına gönderme yaptığı bu çalışma ırkçılığa karşı bir tutum olduğunu da görülmektedir. Kuşkusuz Monet (Görsel,3) cinselliği, ırkçılığı ve buna karşı yapılan söylemleri açıkça görünür kılmıştır. ‘Olympia resmi yapıldığında, siyah kadınların ve fahişelerin cinsel organlarının doğuştan deforme olduğu ve bunun onları hiperseksüaliteye yatkın kıldığı düşünülüyordu. Cox bu çalışmasında ‘önyargılı “siyah kadın” imgesini cesur bir tutumla ele alır. Kendi imgesini de her günkü benliği ve anne kimliğiyle yansıtır. Cox'un bu “nü” göndermesinde kesin olarak çıplaktır, tıpkı Batılı fotoğrafçıların öteki ırkları tasvirinin “nü” değil, her zaman çıplak olması gibi Cox Monet'den uyarladığı Olympiası ile çıplaklık ve kadınlık imajlarını ters yüz etmiştir. Siyah kadınların sanattaki varlığının, genellikle gayrimeşru bir cinsellik çerçevesinde değerlendirilmiş olması sanatçıyı rahatsız etmekteydi (Kırıcı,2020, s. 58-59)

Görsel 2. Renee Cox, 200, Olympia'nın Oğlanları/
Olympia's Boys
Tate./Erişim :18.04.2022.
http://www.artnet.com/artists/Renee_Cox_

Görsel 3. Edouard Manet,1863, Olympia/ Olymia
Tate./Erişim :18.04.2022.
<https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/avant-garde-france/realism/a/manet-olympia>

Sherrie Levine'in fotoğraf tarihinin erkek üstatlarına atfedip kendine mal ettiği fotoğraflarda erkekler tarafından çekilen fotoğrafları ya da üretilen yapıtları tekrar oluşturup fotoğraflayan Levine, kadın duyarlılığına ve kültürün dayattığı imajlara dikkat çekmektedir. "Walker Evanstan Sonra (After Walker Evans 1981)" , " Marcel Duchamptan Sonra (Fountain After Marcel Duchamp 1991)" (Görsel 4.) isimler verdiği çalışmalarında sanatçının ve sanat eserinin biricikliğinin ölümüne dikkat çekerken nesnel gerçekliklerinden kopardığı görüntülere yeni anlamlar kazandırarak başkalaştırdığı ifade edilmektedir.

Görsel 4. Sherrie Levine, 1991,Çeşme/ Fountain. Tate./Erişim :18.04.2022. <http://www.fakultesanat.com>

Judith Butler'ın deyimiyle "temellükçü ve yorumlayıcı bir irade tarafından kendine kültürel bir anlam belirlemekte kullanılan bir araç konumundaki kadın bedeni yine bir kadın tarafından ama kadınların deneyimlerini hatırlatmak için temellük edilmektedir". Hal Foster'a göre, "Söylensel göstergeyi parçalara ayırmak, eleştirel bir montajla yeniden yazmak ve bu yapay söyleni tekrar dolaşıma sokmaktır. Bu sadece çoğu alt kültür üslubunda değil, 1970 sonları ve 1980 başlarında gelişen 'temellük' sanatında kullanılan bir stratejidir. Böylece Sherrie Levine modern ustaların eserlerini kendine mal ettiği çalışmalarında özgün sanatçı ve

eşsiz sanat eseri söylenimi cinsel kalıplarla mücadelesinde sanat dünyası ve popüler kültürde aynı şekilde işleyen erkeklik ve kadınlık söylenimi sorgulamaktadır. Bütün bunlar, feminizmin başta gelen ilgi alanları ile postmodern eleştirinin sık sık ele aldığı konular arasında bulunmaktadır ve feminist prensipler bugün geniş oranda kabul görmektedir. Farklılığı onaylaması, bütünleştirici üst, egemen anlatıları reddetmesi ve her şeyden önce temsile müdahale eden iktidar yapılarını eleştirmesi ile postmodern sanat stratejisi olarak 'kendileme' feminist bir yapılanma şeklidir. (Şahmaran,2018,s.267)

Sonuç

İnsanın sınırlılıkları, kuralları, yapısı kendisinden önce belirlenmiş sosyal ortam içerisine doğmasıyla şekil almaktadır. İnsan toplumdaki diğer bireylerle gerçekleştirdiği etkileşimlerle benlik inşasına başlamaktadır. Bulunduğu ortamın karakteristik özelliklerini barındıran bir benlik ve kimlik geliştirmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde yaşadıkları her dönemde egemen kültür yapısının baskısı altında kalan kadınlar kendilerini ifade edebilecekleri özgür sosyal ortamdan uzak kaldıkları görülmektedir. Feminist sanat anlayışının cinsiyetçi sanat yaklaşımına önemli eleştiriler getirmesi sonucu sanat tarihinin eril yüzü ve yöntemleri sorgulanmış ve bu keskin çizgi verilen mücadeleler sonucunda kırılma noktası yaşandığı görülmüştür. Kadınların görünür olmamalarının nedenleri ortaya konmuş ve bu sayede kadınların mücadeleleri ve görmezden gelinen kimi kadın sanatçılar hatırlanmış ve bu değişimler sonucunda kadın sanatçılar sanat tarihindeki yerlerini alabildikleri gözlemlenmiştir. Kadınların sanatçılar olarak kimliklerini ortaya koyabilmeleri baskın olan eril kültürün değişimleriyle gerçekleşmişlerdir. Bu gerçekleşme sırasında kadın sanatçılar olarak benliklerini, kimliklerini oluştururken kullandıkları dil ve estetik değerler gibi sembolik araçların bahsedilen ayrıştırıcı cinsiyetçi özelliklerden arındırılması gerekmektedir. Sanat alanına yerleşmiş olan cinsiyetçi yaklaşıma dur diyerek sanatın cinsiyet üstü bir alan olarak görmek mümkündür. Toplumsal yaşamda kadınlar erkeğin kadına üstünlüğü ile belirlenen yapı içerisinde kendilerine alan açma çabasında oldukları görülmektedir. 1970'li yıllar ise sanatçıların bilinçlenmesi ile belli temalar ve konular etrafında gelişen stratejileriyle ele aldıkları çalışma konularıyla eril yapıyı sorgulayıcı nitelikte üretimlerde bulunmuşlardır. Kendiliklerinin sanat nesnesi aracılığıyla sunumlarını gerçekleştiren sanatçıların samimi olabilmek, kendileriyle yüzleşmek, sanat hayat arasındaki bağın yeniden kurulabilmesini sağlamak gibi unsurları bünyelerinde taşıdıkları gözlemlenmiştir. Sanat uygulamaları içerisinde farklı ifadelerle kendini göstermiş olup güncel sanat uygulamaları ile birlikte baskın olarak sanatçının kişisel yaşamına tanıklık eden sanatçı ile yakın bağ kurulabilen çalışmalarda stratejik bir unsur olarak meydana gelmiştir. Bu sanat stratejilerden biri olarak görülen kendileme sanatı ile sorgulamalarını yapan kadın sanatçılar sıklıkla karşılaşılan kimlik sorunlarına değinmektedirler.

Kaynakça

Antmen, Ahu. (2019). 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Barrent, Terry.(2019). Neden Bu Sanat? İstanbul: HayalPerest Yayınevi

Bora, A. (2010). Kadınların Sınıfı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Butler, J. (2014). Cinsiyet Belası- Feminizm ve Kültürün Altüst Edilmesi.(Çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları

Balcı, A. (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler.Ankara: Pegema Yayıncılık.

Gündüz, A.Y. (2021) “Postmodern Sanatta Bir Üretim Biçimi Olarak ‘Kendine Mal Etme’: Yasumasa Morimura Örneği”. İdil, 86 s. 1435–1445. doi: 10.7816/idil-10-86-02

Kırıcı, S.(2020). Türkiye’de Kuşaklararası Bakış Açısından Çağdaş Feminizm: Sanat Pratikleri, Kuramları ve Aktiviteleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi

Sankır, H. (2017). Sanatın Öznesi ve Nesnesi Olarak Kadın, Kesit Akademi Dergisi, 11/184-199

Şahmaran,G.C. (2018)Postmodern Süreçte Temellük Sanatı, The Journal of Academic Social Science Studies-JASSS,Number: 65 , s. 267-279

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.Ankara: Seçkin Yayınları

Wollstonecraft, M. (2012). Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi.(Çev. Deniz Hakyemez). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.